SAKİN KENT TARAKLI'NIN GELENEKSEL KONUTLARI ÜZERİNE TİPOLOJİK ANALİZE DAYALI BİR OKUMA

A READING BASED ON TYPOLOGICAL ANALYSIS ABOUT THE HOUSES OF CITTASLOW TARAKLI

Sonay AYYILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, sonayayyildiz@gmail.com (Sorumlu Yazar)
Seray DOĞRU
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, seraydogru94@gmail.com
Beyza ÇİLLİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, beyzacilli@hotmail.com
Şeyda BALABANOĞLU
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, seydabalabanogluu@gmail.com

ÖZET

Bulundukları bölgedeki toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin mekâna yansıması olan yapılar; aynı zamanda yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtması sebebi ile de belge değerine sahiptirler. Özellikle taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu kültürel miras, geçmiş yaşamla ilgili bilgileri bize aktaran en somut ve en anlatımlı belgelerin başında gelir. Günümüze kadar varlığını koruyabilmiş geleneksel-yerel kent dokuları ve konutlar ise bizden önceki nesillerin yaşam biçimleri, estetik anlayışları, yapı ve süsleme sanatı gibi birçok önemli bilgi hakkında bize ipuçları verir. Yerel mimarinin en önemli öğelerinden biri olan konut; insanın fiziksel ve tinsel gereksinimlerinin çoğunu karşılayan en temel yapı ya da mekânlar bütünüdür. Konut aynı zamanda değişken ve akışkan bir eylemler zinciridir. Bu anlamda, geçmiş-bugün-gelecek arasında bir süreklilik kurarak insanların yerlerine bağlanmasına neden olur.

Zamanın aynası olarak tarihi çevreler, doğa-bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir. Tarihi çevreler, tarihi kent dokuları, kentsel belleği yansıtan özel alanları temsil etmektedir. Tarihi kentler ve tarihi evler geçmiş kültürlerin ve medeniyetlerin önemli şahitleri olmaktadır. Bu tarihi yerlerden birisi olan ve 2011 yılında 'Sakin Şehir' üyeliği alan Taraklı'nın geleneksel konutları, bu çalışmada incelenmiştir.

Sakarya ilinin en güney ucunda yer alan Taraklı, Bizans ve Osmanlı Medeniyetleri'nin kültür merkezi olmuş, anıtsal yapıları ve sivil mimari örnekleriyle geçmişin izlerini bugüne taşımış önemli bir tarihi kent merkezidir. 19. yüzyıl konut mimarisi örneklerinin oldukça yoğun olduğu ilçe, köklü bir geçmişe sahip olan geleneksel dokusunu ve niteliklerini hala korumaktadır.

Günümüzde yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışının da etkisiyle ortaya çıkan, düzen ve plandan yoksun yapılaşmalar, tarihi çevrelerin de zedelenmesine, hatta giderek yok olmasına neden olmaktadır. Sit alanı ilan edilmesine rağmen, gelecekte Taraklı'nın da böyle bir sorunla karşılaşabilmesi veya doğal afetler nedeniyle zarar görebilmesi ihtimali göz önüne alındığında; mevcut dokunun özgün kimlikleri ile korunması, gelecek nesiller açısından tarih bilincinin oluşması, yapım teknolojisinin gelecek kuşaklara aktarılması ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla mimari özelliklerinin tipolojik olarak incelenmesi gerekliliği düşünülmüştür. Bu sebeple, çalışmada örnek olarak seçilen 15 geleneksel konut, tipolojik analizde yer alan indirgeme-şemalaştırma yöntemi ile incelenmiştir. Böylelikle, konutların daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Elde edilen tipolojiler; Geleneksel Taraklı Konutlarının geleceğe aktarılmasını sağlayacağı gibi, geçmiş kültürün geleceğe aktarılması amacı ile yapılacak olan yeni tasarımlara da rehber olacaktır. Bildiride tipolojik analizin gerekliliği ve yöntemi daha ayrıntılı olarak aktarılacaktır. Ayrıca gelecekte yapılacak olan bu tür çalışmalar için önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sakin Kent Taraklı, Geleneksel Konut, Tipoloji, Mimarlıkta Tipolojik Analiz, Kültürel Sürdürülebilirlik

ÖRNEK

ABSTRACT
The buildings are the reflection of social, cultural and economic relations in the region where they are located to space; at the same time, they have a document value because they indicate the architectural features of the period they were built. In particular, the cultural heritage that consisted of immovable cultural assets is one of the most concrete and most narrative documents that convey the knowledge of past life to us. Traditional-local urban textures and residences that have survived until the present day give us clues about much important information such as lifestyles, aesthetics, building and ornament art of the generations previous from us. House which is one of the most important elements of local architecture, it is the most basic structure or space that meets most of the human's physical and spiritual needs. House is also a chain of changeable and fluid movements. In this sense, it establishes a continuity between the past and the future and causes people to connect to their places.

The historical environments as the mirror of time are the expression of a great accumulation in terms of the accuracy of the relationship they establish between nature-building and building-human relations. Historical environments represent historical urban textures, private spaces reflecting urban memory. Historical places and historical houses are important witnesses of past cultures and civilizations. Taraklı's traditional houses, one of these historical places and been a member of a 'Cittaslow City' in 2011, were examined in this study.

Located at the southernmost of Sakarya province, Tarakli became a cultural center of the Byzantine and Ottoman Civilizations and is an important historical city center that has traces of the past with its monumental buildings and examples of civil architecture. The district where the 19th-century residential architecture examples are quite intensive, it still maintains its traditional texture and qualities that have a rooted history.

Due to the rapid urbanization and population growth experienced today, the settlement with lack of order and plan also cause damage to the historical environment and even cause disappear increasingly. In view of the possibility that Taraklı may face such a problem in the future or be damaged by natural disasters, even though the historical site has been declared; it is thought that the architectural features should be examined typologically in order to preserve the existing texture with its original identities, to create the consciousness of history to the future generations, to transfer the construction technology to the next generations and to ensure the cultural continuity. For this reason, 15 traditional houses selected as examples in the study were examined with the reduction-schematization method included in the typological analysis method. Thus, the houses were made more comprehensible. Gathered typologies will not only help to transfer Traditional Taraklı Houses to future but also will guide to the new designs which will be made to transfer the past culture to the future. In this paper, the necessity and method of typological analysis will be explained in more detail. Also, suggestions will be made for such future studies.

Keywords: Cittaslow Taraklı, Traditional House, Typology, Typological Analysis in Architecture, Cultural Sustainability

1. GİRİŞ

Bulundukları bölgedeki toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin mekâna yansıması olan yapılar; aynı zamanda yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtması sebebi ile de belge değerine sahiptirler. Özellikle taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu kültürel miras, geçmiş yaşamla ilgili bilgileri bize aktaran en somut ve en anlatımlı belgelerin başında gelir. Günümüze kadar varlığını koruyabilmiş geleneksel-yerel kent dokuları ve konutlar ise bizden önceki nesillerin yaşam biçimleri, estetik anlayışları, yapı ve süsleme sanatı gibi birçok önemli bilgi hakkında bize ipuçları verir. Yerel mimarinin en önemli öğelerinden biri olan konut; insanın fiziksel ve tinsel gereksinimlerinin çoğunu karşılayan en temel yapı ya da mekânlar bütünüdür. Konut aynı zamanda değişken ve akışkan bir eylemler zinciridir. Bu anlamda, geçmiş-bugün-gelecek arasında bir süreklilik kurarak insanların yerlerine bağlanmasına neden olur.

Zamanın aynası olarak tarihi çevreler, doğa-bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir. Tarihi çevreler, tarihi kent dokuları, kentsel belleği yansıtan özel alanları temsil etmektedir. Tarihi kentler ve tarihi evler geçmiş kültürlerin ve

medeniyetlerin önemli şahitleri olmaktadır. Bu tarihi yerlerden birisi olan ve 2011 yılında 'Sakin Şehir' üyeliği alan Taraklı'nın geleneksel konutları ve mimari özellikleri bu çalışmada incelenmiştir.

2. SAKİN ŞEHİR (CITTASLOW) KAVRAMI ve TARAKLI

Sanayi Devrimi sonrasında hızla gelişen dünya düzeninde insanların hayat biçimleri de hızla değişmeye başlamıştır. Özellikle büyük şehir merkezlerinde yaşayan kişileri, daha çok çalışmaya, daha hızlı yaşamaya ve daha hızlı tüketmeye yönlendirmiştir. Şehir düzenlerinin değişmesi, yoğunlaşan kent merkezleri ve artan nüfusun etkileriyle yoğunlaşan yaşam biçimlerinde alışkanlıklar evrilmeye başlamıştır. Modern toplumlardaki hırslı, rekabetçi sistem ve ilerici bakış açısının da etkisiyle oluşturulan yeni taleplerle; tatmin düzeyi düşük, stres düzeyi fazla olan toplum düzenlerinde hız kavramı sorgulanmaya başlamıştır. Farklı kültürlerin yaşam tarzı daha detaylı olarak öğrenildikçe ve olumsuz yönleri fark edildikçe, geleneksel toplumlarda binlerce yıldır bilgelerin savunduğu, modern zaman psikologlarının çok önemli olduğunu vurguladığı "An'ı Yaşama Deneyimi" tekrar değer kazanmaya başlamıştır. Hızlı kentleşme ve beraberinde getirdiği olumsuz koşullarla ortaya çıkan yeni şehir düzeni, şehirlerdeki yaşam kalitesini düşürerek küreselleşmenin en büyük sorunu haline gelmiştir. İnsanlar yaşamlarını sürdürdükleri şehirlerde daha iyi bir kentsel yaşam ve kent hizmeti beklentisi içindedirler. Günümüzde bu beklenti ve arayış geçmişin bilgi birikimi ve mirası ile bugünün ve geleceğin sağladığı olanakları birleştirmeyi amaçlayan Sakin Şehir (Cittaslow) kavramının oluşmasına temel oluşturmuştur (Aydoğan, 2015).

Cittaslow, 1999 yılında İtalya'da kurulmuş ve merkezi Orvieto olan belediyeler birliğidir. Kelime kökeni, İtalyanca Citta (Şehir) ve İngilizce Slow (Yavaş) kelimelerinin birleşmesiyle oluşturularak, Cittaslow (Sakin Şehir) anlamında kullanılmaktadır. Sakin şehir hareketi, küreselleşme ile ortaya çıkan ve tek tipleşen şehirlerden olmayı reddeden, yerel kimliğini ve özelliklerini korumak isteyen şehirlerin katıldığı bir birliktir. Sürdürülebilir mimari ve sürdürülebilir kalkınma kavramını politika olarak benimseyen sakin şehir kavramı, kriterlerinde çevre, kentsel altyapı, ekonomik ve sosyal düzenin sürdürülebilir bir şekilde oluşması gerektiğini vurgulamaktadır (Aydoğan, 2015). Sakin şehir hareketine Dünya'dan 30 ülke ve 200 şehir, Türkiye'den 10 şehir üyedir. Cittaslow, popüler kültürle tarihi kent geleneklerinin bozulmasına, hızlı yaşam tarzıyla ve hazır beslenmeyle kentlerin yozlaşarak özünü kaybetmesine, insanların koşuşturmaca arasında içinde yaşadığı doğal çevreyi umursamaz hale gelişine bir tepki hareketidir. Bu çalışmada konu olarak seçilen Taraklı; tarihi dokusu, doğası, yenilenebilir enerji kaynakları, geleneksel el sanatları, kültürü ile sakin şehir olmaya hak kazanarak 2011 yılında Cittaslow'a üyeliği kabul olmuştur.

3. TARAKLI ve GELENEKSEL KENT DOKUSU

Taraklı, Marmara Bölgesi'nde Sakarya İli'ne (Şekil 1) bağlı bir ilçedir. Sakarya'nın güneydoğusunda, il merkezine 65 km uzaklıktadır (Şekil 2). Taraklı, Geyve ilçesine bağlı bir kasaba iken 27 Haziran 1987 tarihinde ilçe olmuştur. İlçe nüfusu son verilere göre yaklaşık 7 bindir. Geçim kaynağı ağırlıklı tarım ve hayvancılık olan ilçede tarımda buğday, arpa ve ayçiçeği yetiştiriciliği öne çıkmaktadır (Aydoğan, 2015). Ankara'ya 255 km, İstanbul'a 210 km, Adapazarı'na 68 km uzaklıktaki yerleşke, eski İstanbul-Ankara karayolu üzerinde, Göynük ve Geyve ilçeleri arasında kalmaktadır. Eski adı "Dablar" olan Taraklı'nın Hellenestik dönemde "Bytinia" adını alan bölge içinde olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devletinin kuruluşundan önce, Ertuğrul Gazi zamanında, Osman Bey'in Komutanı Samsa Çavuş Sakarya Vadisi'ndeki Sorkun, Yenice Tarakçı (Taraklı) ve Göynük taraflarına akın düzenlemiş, Hıristiyan ahalinin yaşadığı bu toprakları Bizanslılardan alarak Osmanlı Beyliği'nin topraklarına katmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bahsedildiği üzere ilçede halkın şimşir kaşık ve tarak yapması nedeniyle adının Yenice Tarakçı olarak anıldığı belirtilmektedir. Bu isim zamanla halk dilinde Taraklı olarak değişmiştir (Değirmenci ve Sarıbıyık, 2015).

Şekil 1. Sakarya'nın Türkiye Haritasındaki Yeri (URL 1).

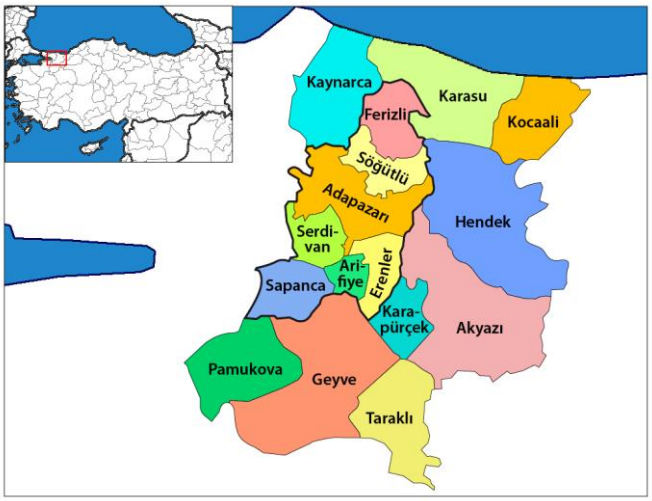

Şekil 2. Sakarya'nın İlçeleri ve Taraklı'nın Yeri (URL 2).

Taraklı'da, birçok Türk şehrinde görüldüğü gibi doğa ile bütünleşik, arazinin doğallığına uyarak yerleşmek esas alınmıştır. Ağırlıklı olarak yapılar yamaçlara yaslanmış görünümünde olup şehrin orta bölgelerinde topografya düzleşmekte ve buralarda düz yerleşim görülmektedir (Şekil 3, Şekil 4). Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda kentsel işlevlerin kent içinde dağılımına bakıldığında; dini, ticari, idari, eğitim ve konaklama yapılarının kent merkezinde, konutların ise Ulu Cami Mahallesi ve yamaçlarda konumlandığı görülmektedir. Sosyal hayata yön veren merkez, kentin her iki yönde de yaklaşık ortasında yer alan en düz alanda kurulmuş olup, kentin en eski yapılarından olan Yunus Paşa Cami, Eski Hamam ve geleneksel çarşı dokusu bütünleşmektedir. Kentin en önemli caddesi olan Ankara Caddesi, ilçenin çevre köy ve ilçelerle ulaşımını sağlayan tek trafik yolu olmasının yanı sıra, tarihi dokuya açılan tüm cadde ve sokakların dağıtımını da yapmaktadır. Ticaret, kamu, eğitim yapıları da bu cadde üzerinde olduğundan, aynı zamanda ilçenin en hareketli aksıdır. Taraklı'nın il merkezinden uzak olması ve artık önemli trafik aksı üzerinde bulunmayan konumu ve halkın dar gelirli olması gibi nedenler eski dokuyu oluşturan yapıların fazla değişime uğramadan özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (Değirmenci ve Sarıbıyık, 2015).

Şekil 3 ve Şekil 4. Taraklı Evlerinin Gündüz ve Gece Görünümü
(Erol Ayyıldız Fotoğraf Arşivi)

Marmara bölgesinde yer almasına rağmen ilçenin genelinde karasal iklim özellikleri görülmektedir. Doğal bitki örtüsünü ormanlar oluşturmaktadır. Dağların ve ormanların etekleri fundalıklarla kaplıdır. 2010 Adrese dayalı (ADNKS) nüfus sayımı kesin sonuçlarına göre, Taraklı' nın toplam nüfusu 7.337 'dir. Sadece ilçe merkezinin nüfusu ise 2983'tür. Yöresel yemekleri arasında keşkek, nohutlu et, uhut tatlısı, köpük helvası gösterilebilir. Tarihi dokusu dışında Karagöl yaylası, Kayaboğazı göleti, Hark Kanyonu ve Mağarası da doğa turizmi açısından önemli yerlerdendir. İlçede el sanatları olarak bez dokuma, ahşap tarakçılık ve ahşap kaşıkçılık ön plana çıkmaktadır (Değirmenci ve Sarıbıyık, 2015).

3.1. GELENEKSEL KONUTLARIN GENEL MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Sakarya'nın ilçe merkezleri içinde tarihi dokusunu en iyi koruyan Taraklı ilçesidir. 18. yüzyıldan itibaren kurulan kentin tarihi ipek yolu üzerinde olması, kentte ticaret, din ve kültür çeşitliliğine neden olmuştur. Osmanlı şehirciliği ve mimarlık tarihi bakımından hamamı, çarşıları, çeşmesi, hanı ve evleri ile kent ölçeğinde veriler sunabilecek Taraklı, il genelinde nitelikli eserlerin daha çok yoğunlaştığı bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2006 ve Öztaş, 2006).

Kent merkezi içinde bulunan yapılar, daha çok Hisar Tepesi yamaçları, Yunus Paşa Caminin güney bölümü ve çarşı merkezinin yakınında yoğunlaşmış olup, Ankara Caddesi ile Ulu Cami Mahallesinden ayrılan Hacı Murat Mahallesinde ve kent merkezinden kısmen uzak kalan Yusuf Bey Mahallesinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar büyüklük, malzeme ve bahçeli olmaları nedeniyle genelde birbirine benzerlikler göstermekte ve kent dokusunu oluşturmaktadır. Genelde kent merkezi yerleşimi, çarşı ve Yunus Paşa Cami odaklıdır. Mahalleler arasında sosyal ve ekonomik farklılıklar bulunmamasına rağmen kentin orta alanında bulunan ve merkez sayılan Ulu Cami Mahallesi genelindeki konutlarda

kentin daha üst gelir seviyesine sahip insanların oturduğu söylenebilir. Tabi bu durumda konutların bu bölgede diğerlerine oranla daha müstakil ve büyük olması sonucunu doğurur. Taraklı kent merkezi sınırlarında bulunan mevcut konutlar mimarilerine ve yapılış tarihlerine göre üç gruba ayrılabilir. Bunlardan 19.y.y ve 20.y.y başlarında geleneksel tarzda yapılmış 'Osmanlı Evi' kapsamına alınabilecek konutlardan günümüze kadar gelebilmiş olanların bir bölümü bahçe içindedir. Taş duvarlar ve ahşap darabalarla (ahşap parmaklık veya bölme) çevrili bahçelerden evlere girilmektedir. Arazinin kıymetli olduğu kent merkezindeki evlerde giriş doğrudan sokak üzerindedir. Bahçe katında; ahır, samanlık ve depolarla birlikte eve giriş holü olan 'hayat' olarak da adlandırılan mekan bulunur. Bahçe katından sonra evde tüm yaşamın geçtiği 'yaşam katı'na çıkılır. Evin tüm plan karakterini veren bu katta, ortadaki sofa ile bu sofanın etrafında sıralanan odalar ve diğer mekanlar yer almaktadır (Özkan, 2008).

İlçede Osmanlı ahşap mimarisinin örneklerini görmek mümkündür. Genel karakteristik Osmanlı kent dokusunu oluşturan üç katlı ev tipolojisinden oluşmaktadır. Genellikle orta sofalı, iki, üç katlı olan evler, ahşap karkas ya da ahşap karkas arası kerpiç dolgu tekniğiyle yapılmıştır. Girişlerinin genellikle sokak ya da avlu cephesinin orta aksında yer aldığı evlerin, zemin katları sağır, üst katları ise ahşap kafesli dikdörtgen boyutlu giyotin pencerelerle bölünmüştür. Genellikle cephenin orta aksında kapalı çıkma ya da balkon yer almaktadır. Çıkmalar, dikdörtgen ve üçgen olup, ahşap payanda ya da ahşap sütunlarla desteklenmektedir. Cepheler sıvalı ya da ahşap kaplıdır (Demir, 1988).

4. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Günümüzde yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışının da etkisiyle ortaya çıkan, düzen ve plandan yoksun yapılaşmalar, tarihi çevrelerin de zedelenmesine, hatta giderek yok olmasına neden olmaktadır. Sit alanı ilan edilmesine rağmen, gelecekte Taraklı'nın da böyle bir sorunla karşılaşabilmesi veya doğal afetler nedeniyle zarar görebilmesi ihtimali göz önüne alındığında; mevcut dokunun özgün kimlikleri ile korunması, gelecek nesiller açısından tarih bilincinin oluşması, yapım teknolojisinin gelecek kuşaklara aktarılması ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla mimari özelliklerinin tipolojik olarak incelenmesi gerekliliği düşünülmüştür. Bu sebeple, çalışmada Taraklı Geleneksel Konutları inceleme yöntemleri arasında yer alan "tipolojik analiz" yöntemi ile incelenmiştir. Tipoloji, kullanıldığı her alanda araştırmacının ele aldığı olgunun anlaşılır kılınması ve tanımlanabilmesi amacıyla "soyutlama, indirgeme ve şemalaştırma" gibi eylemleri içeren sistematik bir çalışmadır; özel olanın akıl yoluyla genelin altında ele alınmasıdır. Bu analiz yöntemi ile mimarlık alanında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak, Taraklı Geleneksel Konutları ile ilgili yapılmış bir tipolojik analiz çalışmasının olmaması, bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Taraklı'da bulunan geleneksel konutların yok olmadan "tipolojik analizinin yapılması ile, geleceğe önemli bir kültür aktarımı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada Taraklı'da bulunan 15 geleneksel konut incelenmiştir. İncelenen geleneksel konut projeleri, Taraklı Belediyesi arşivi ile lisansüstü tezlerden elde edilerek seçilmiştir. Mevcut olan yapılar yerlerinde incelenerek tespit edilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Yıkılmış olan konutların ise sadece ulaşılabilen arşiv fotoğrafları ile Rölöve veya Restorasyon projelerindeki çizimlerinden yararlanılmıştır.

4.1. MİMARLIKTA TİPOLOJİK ANALİZ, KENT KİMLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Muzaffer Sencer'in (1981) Yöntembilim terimleri sözlüğünde, tip sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak "bir olaylar ya da kavramlar kümesini ortak ve ayırıcı özellikleriyle dile getiren kalıp" açıklaması ile "örnekçe" sözcüğü yer almaktadır. "Bilimsel bir terim olarak tip, belirli bir sınıfa ait varlıkları veya nesneleri ayırt edilir kılan temel biçim, yapı ve karakteri tanımlar. Aklın yasalarına uygun bir sınıflandırma ve niceleştirme sürecinin temel araçlarından biri olarak kabul edilir." (Bingöl, 2007). Araştırmacı üzerinde çalıştığı öğeleri, belirlediği birtakım özelliklere bağlı olarak, tiplere indirgediği sınıflandırma yöntemi ile bilimsel düşüncenin ondan talep ettiği kesinliğe ve açıklığa ulaşmaktadır. Abraham Moles (1990) sınıflandırma ve listeleme yöntemlerini "düzen" kavramının bir bütüne yansıtılması olarak nitelendirmektedir. Moles'e göre; "Sınıflandırmanın amacı, esasta bir takım öğeleri, bunların zihnen kavranışını basitleştirmek için akıl yoluyla sıkıştırmaktır." (Moles, 1990).

Leandro Madrazo'ya (1995) göre mimarlık alanında tip düşüncesi; binaların işlevsel, biçimsel veya strüktürel özelliklerine göre sınıflandırılması ve incelenmesiyle sınırlı olandan daha derin bir kapsama sahiptir (Bingöl, 2007).

Tip, aynı dönem ve kültür alanındaki bir grup binanın morfolojik değişmez özelliklerinin organik toplamıdır. Tip ile karıştırılmamak için tipoloji, türleri, onların karşılıklı ilişkilerini ve zaman içindeki evrimlerini inceleyen bilimdir (Petruccioli, 2016).

Tipoloji sözcüğü, etimolojik bağı nedeni ile tip kavramı ve taşıdığı anlamlar ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Dolayısıyla tip kavramı gibi farklı alanlarda birçok kullanım biçimi bulunmaktadır. Ancak çok genel bir tanım olarak "olguların veya varlıkların tip kavramı etrafında taksonomisi veya sınıflandırılması" biçiminde ifade edilebilir. Tipoloji belirli bir alanda, tipolojik çalışmayı yürüten öznenin amacı doğrultusunda, belirlediği bir dizi genel ölçüte göre, varlıkların özel tiplerden oluşan kapsamlı diziler halinde bölümlere ayrılması olarak tanımlanabilecek kavramsal bir işlemdir (Adams and Adams, 1991). Tipolojik çalışmada her tip, çalışmayı yürüten kişi tarafından yaratılmış bir kategoridir. Sözcüğün, yöntembilim terimleri sözlüğünde Türkçe karşılığı olarak "örnekçeleme" sözcüğü yer almaktadır. Örnekçeleme, "bir olgu ya da bir süreci ayırıcı özelliklerine dayanarak soyut bir kalıp içinde biçimlendirme" şeklinde açıklanmaktadır (Sencer, 1981).

Mimarlık alanında tipoloji, mimari oluşum olan tipleri sınıflandırabilmek için, mimari öğelerin birleşme olanaklarının araştırılma çabası veya elemanter geometrik doğalarına indirgenmiş mimari biçimlere ilişkin belirli tiplerin arşivinin oluşturulması olarak tanımlanmaktadır (Martinez, 2003).

Tipoloji'de bakış açısı kent ölçeğinden, bina ölçeğine kadar inebilmektedir. Yapılaşmanın zaman içerisinde geçirdiği evrim, belirli dönemlerde görülen eğilimlerin bina mekânlarına olduğu gibi cephelerine de kazandırdığı nitelik tipoloji ile açıklanabilmiştir. Bir bilme aracı olan tipolojide öncelikle araştırmacının sınırlayacağı dönemlerin tüm binaları envantere geçirilir. Daha sonra bu binalar yalın birer somut öge olarak ele alınır ve incelenir. Bu incelemede bir bina topluluğunu kavrayabilmek için, binayı indirgeyerek soyut bir yapısal şema oluşturulur. İndirgeme işleminde, binaların özellikleri silinip, ortak niteliklerinin genel çizgileri, akılda tutulur (Krier, 1979). Mimarlıkta indirgeme işleme elde edilen tip, birbirine dış özellikleri ile benzeyebilen binaların temel özelliklerinden oluşan soyut bir oluşumu tanımlar (Panerai, 1979).
Kenti oluşturan binalar incelendiğinde, kentte yaşanmış olguların izleri ile karşılaşılır. İnşa edildikleri dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ürünü olan bu binaların ait oldukları dönemin izlerini taşıması doğaldır. Bu bağlamda tipolojik yöntem, bize sosyo-ekonomik ve kültürel yapıyı olduğu gibi tarihi değerlendirebilme olanağı da verir (Kaprol, 2000).
Tipolojide yapılan araştırmalar katalog sistemini oluşturmuş, envanteri tanımlamıştır: Mimaride var olanın dökümü yapılarak arşivlenmesi, kent dokusundan bina yapım tekniğine kadar bina türlerinin karşılaştırmalı analizlerine de imkan tanımıştır. Tüm bu çalışmalar yoluyla kentsel dokuyu stil, akım ve ideolojilerden bağımsız olarak açıklama ve yorum katmadan gözlemleme olanağı sunulmuştur (Kaprol, 2000).

Genellikle tipoloji kavramının içerdiği başlıca iki eylem, "bireyselleştirme" (individualization) ve "sınıflandırma" olarak kaynaklarda belirtilmektedir. Mimarlık alanında tipoloji, mimari oluşum olan tipleri sınıflandırabilmek için, mimari öğelerin birleşme olanaklarının araştırılma çabası veya elemanter geometrik doğalarına indirgenmiş mimari biçimlere ilişkin belirli tiplerin arşivinin oluşturulması olarak tanımlanmaktadır (Altaş, 1997).

Toplum veya toplumda belli gruplar tarafından kabul edilen bilgiler toplamı ve yaşayış biçimi olan kültür (Eren ve Dengiz); toplumu oluşturan kişileri, onları bir arada tutan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını içine alır (Güvenç, 1997). Kent için önemli olan değerler; idealler, imgeler, şemalar, anlamlar ve benzeri şeylerle ifade edilir. Bu da karşılığında belirli normları, standartları, kuralları vb. ortaya çıkarır. Bunlar çevrelerin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Yaşam tarzlarını değerler kadar bunlar da oluşturur (Rapoport, 2004). Uygarlığın doğrudan etkilediği kültür dallarının en önde gelenlerinden mimarlık ise; içinde üretildiği toplumun sözü edilen verilerinden bağımsız oluşturulamaz.

Kentin sahip olduğu kültürel ve doğal değerler, kent kimliğini şekillendirirler. Kent kimliğinin oluşması için, bu değerlerin sürekliliğinin sağlanması, kentin geçmişinden gelen mesajları geleceğe aktaran maddi

örtüsü, kat türü, katların plan tipleri ile giriş cephesinin; dolu-boş oranı, girinti-çıkıntı durumu, kapı ve pencere tipleri indirgeme-soyutlama yöntemi kullanılarak incelenmiş ve şemalarla ifade edilerek tablolar halinde sunulmuştur (Tablo 2a, Tablo2b, Tablo 2c). Bu tablolar hazırlanırken takip edilen iş akışı şöyledir: Örneğin Fenerli Ev'in önce Restorasyon Projesinden planları çıkarılıp, o planın hangi tip (iç sofalı, orta sofalı, sofasız gibi) geleneksel konut örneği olduğuna soyutlama yolu ile şemalaştırılarak bakılmıştır. Bu durumda Fenerli Ev'in zemin katı dış sofalı, birinci katı iç sofalı ve ikinci katı orta sofalı olarak tespit edilmiştir (Tablo 3a). Daha sonra cephe çizimi çıkarılıp, doluluk-boşluk, girinti-çıkıntı, kat türü, kapı ve pencere tiplerine yine soyutlama yolu ile şemalaştırılarak bakılmıştır. Bu durumda Fenerli Evin Zemin+1. Kat+2. Kat+Çatı katından oluşan 4 katlı bir ev olduğu, giriş cephesinde çift kanatlı ahşap ve üzerinde penceresi olan giriş kapısının ve hem çift kanatlı hem de giyotin pencerelerinin bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo 3b).

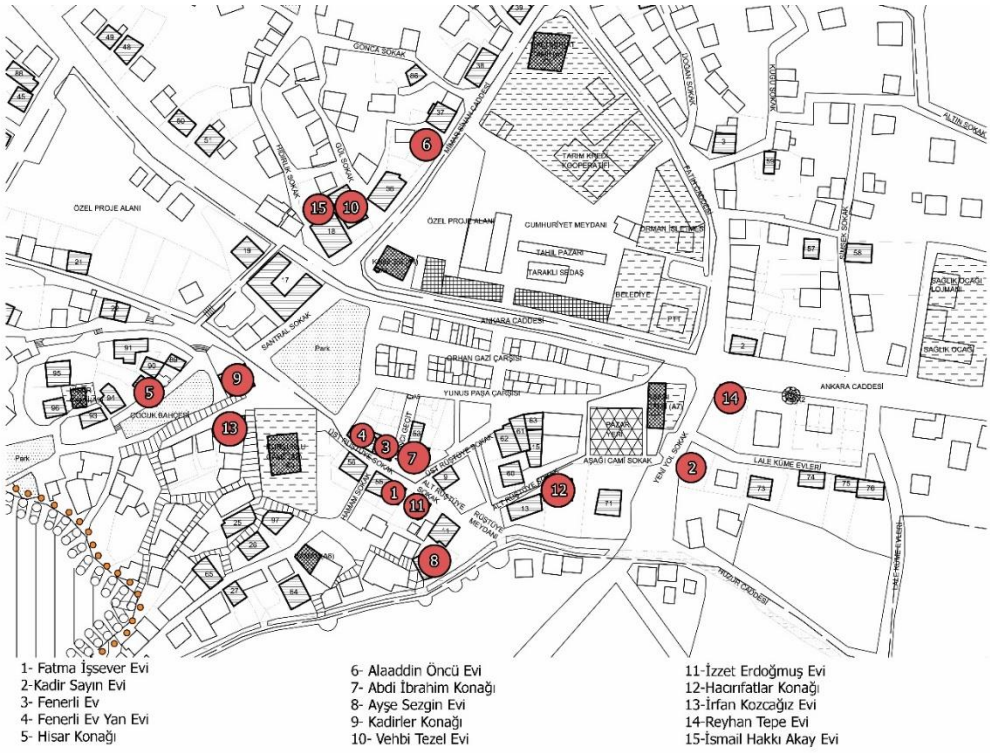

Şekil 5. İncelenen Konutların Taraklı Haritasındaki Yeri

6. BULGULAR

6.1. KONUTLARIN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Geleneksel 15 konutun parsele göre konumunda; "hem sokak hem de bir sınıra dayalı (3 adet) ve hem sokak hem de üç sınıra dayalı (3 adet) konutların yoğun olduğu görülmektedir. Analiz edilen konutların soyutlamaları, konumları, adet ve yüzdelik dilimleri Tablo 4' de gösterilmiştir.

6.2. KONUTLARIN KESİT VE CEPHE ÖZELLİKLERİ

Konutlar kesit özelliğine göre incelendiğinde; 15 konut içinde 3'ünün Zemin+1 katı, 10'unun Bodrum+Zemin+1 katı, 1'inin Zemin+1.kat+2. Katı, 1'inin de Zemin+1.Kat+2. Kat+Çatı katı vardır.

Konutların cephe özelliklerine bakıldığında; çıkma, balkon, eli böğründe, demir balkon korkuluğu, ahşap balkon korkuluğu, balkon üstü çatı, ahşap pencere kafesine rastlanmaktadır. Konutlarda giyotin, çift kanatlı, kemerli çift kanatlı, kemerli giyotinli pencerelere rastlanmaktadır. İncelenen yapıların 9 tanesinde giyotin, 3 tanesinde hem giyotin hem kanatlı, 3 tanesinde ise kanatlı pencere tipi gözlenmiştir. 4 adet konutta kemerli pencere bulunmakla birlikte bu pencerelerin 3'ü giyotin, 1 tanesi de kanatlıdır. Konutların 14 tanesinde çift kanatlı, 1 tanesinde ise tek kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmaktadır. Kapılardan 11 tanesinin kapı üzeri penceresi bulunmaktadır. Kapılardan 1 tanesi ise kemerli formdadır.

Tablo 1a. Taraklı'da İncelenen 1-5 Nolu Konutlar

Konut NO	FOTOĞRAF	PLANLAR	ÖN GÖRÜNÜŞ Giriş Cephesi
1		Fatma İşsever Evi - Rölöve Projesi	
2		Kadir Sayın Evi - Rölöve Projesi	
3		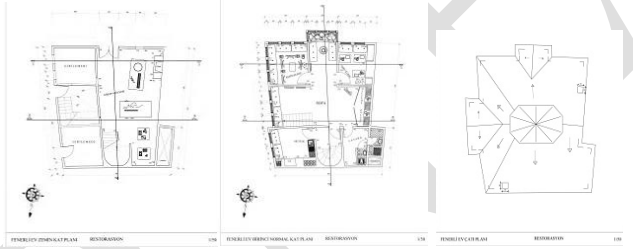 Fenerli Ev - Restorasyon Projesi	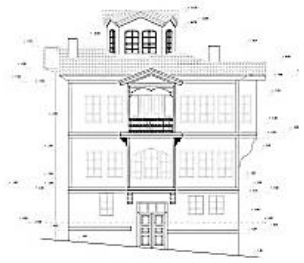
4		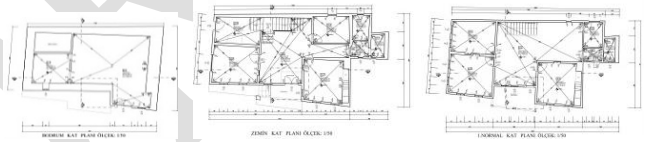 Fenerli Ev Yan Evi - Rölöve Projesi	
5		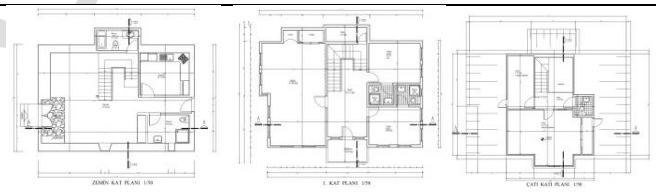 Hisar Konağı (Vali Ev) - Restorasyon Projesi	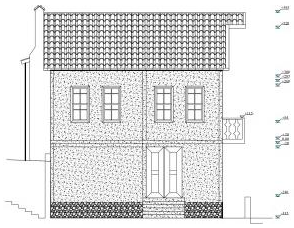

Tablo 1b. Taraklı'da İncelenen 6-10 Nolu Konutlar

Konut NO	FOTOĞRAF	PLANLAR	ÖN GÖRÜNÜŞ Giriş Cephesi
6		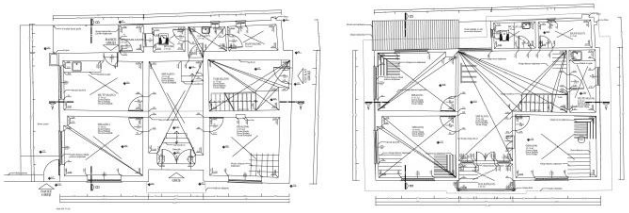 Alaaddin Öncü Evi - Rölöve Projesi	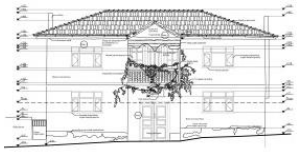
7		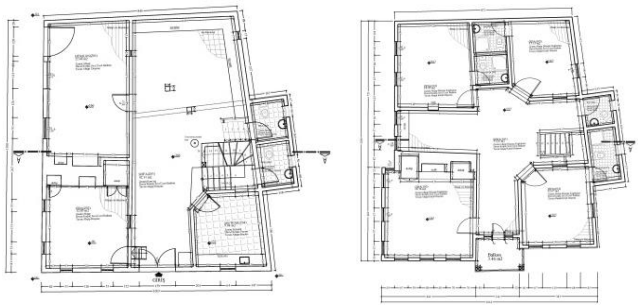 Abdi İbrahim Konağı - Restorasyon Projesi	
8		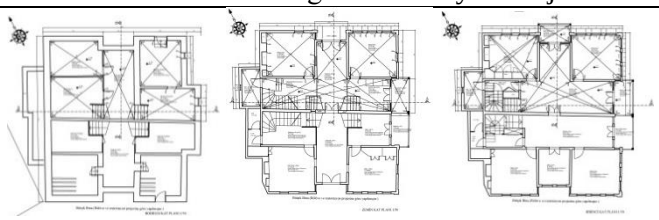 Ayşe Sezgin Evi - Rölöve Projesi	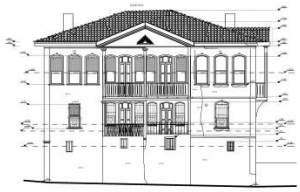
9		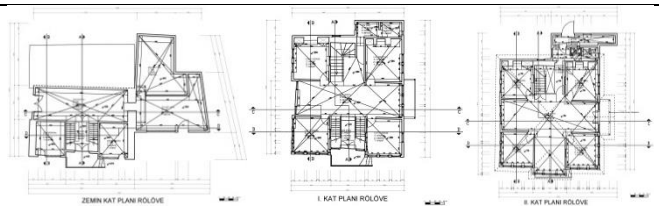 Kadirler Konağı - Rölöve Projesi	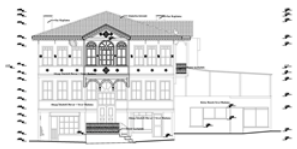
10		Vehbi Tezel Evi - Rölöve Projesi	

6.3. KONUTLARIN PLAN ÖZELLİKLERİ

Taraklı'da incelenen konutlarda üç farklı tipte sofalı plan çözümleri gözlenmiştir. Farklı konutlarda değişiklik gösterebildiği gibi aynı yapı içerisinde de katların planlamasında farklı sofa tipleri ile plan çözümlenmesi yapılmıştır. İncelenen konutlar içerisinde kat planlarına göre değerlendirme yapıldığında; 27 iç sofalı, 5 dış sofalı ve 11 orta sofalı plan tipine rastlanmıştır.

En çok gözlenen iç sofalı plan tipine; 6 konutta bodrum kat planında, 11 konutta zemin kat planında, 9 konutta birinci kat planında ve 1 konutta ikinci kat planında rastlanmıştır. Dış sofalı plan tipine; 3 konutta bodrum kat planında, 2 konutta zemin kat planında rastlanmıştır. Orta sofalı plan tipine; 2 konutta zemin kat planında, 6 konutta birinci kat planında, 1 konutta ikinci kat planında, 2 konutta çatı katı planında rastlanmıştır.

6.4. KONUTLARIN CEPHE KAPLAMA MALZEMELERİ VE YAPIM SİSTEMLERİ

İncelenen konutların yapım sistemi, Taraklı'nın karakteristik ev tipi olan ahşap karkas sistemidir. Konutların tamamı kerpiç dolgulu ahşap çatkı sistemine sahiptir; ancak bu yapılardan 2 tanesinin bir cephesi ahşap kaplama ahşap çatkı sistemine sahiptir. Konutlardan 1 tanesinin bir cephesinde üst katın ahşap kaplama sistemine sahip olduğu tespit edilmiştir. 1 yapının ise zemin katı taş kargir duvarlıdır. Bölgedeki konutların temel duvarları çamur harçlı moloz taşlardan oluşmaktadır. Üst katlarda yapılacak ahşap blokların üzerine oturacağı ahşap yastık taş duvarın üzerine yerleştirilir. Konutlarda döşemeleri ahşap kirişler oluşturmakta ve ahşap tabana oturtulmaktadır.

Konutların cephe kaplama malzemeleri incelenirken; 12 tanesinde cephenin kerpiç dolgu üzerine sıva kaplandığı, bunlardan 1 tanesinde zemin katta taş ve 1. katında kerpiç dolgu üzerine sıva kullanıldığı; 3 tanesinde ise hem kerpiç dolgu üzerine sıva hem de cephelerin birinde ahşap kaplama kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İncelen 15 konut içinde; konutların çoğu sokağa dayalıdır. Bu durum geleneksel konutların sokakla olan yakın ilişkisini doğrulamaktadır. 12'sinin çatısı kırma çatılıdır. Bu da yağışlı bölgede olan Taraklı'nın geleneksel konutlarındaki iklime uyumun temsiliyeti olarak kendini göstermektedir. Konutların çoğu 3 katlı ve iç sofalıdır. Cephelerin dolu-boş oranları ve pencere boyutları Geleneksel Türk Konutlarının genel özelliklerini yansıtacak şekilde dengelidir. Cephelerde girinti-çıkıntı çoğunlukla cumba şeklindedir. Malzeme olarak cephelerde çoğunlukla ahşap ve taş, bazen de sıva+boya kullanıldığı görülmektedir. Pencereler sokağa ve manzaraya yönelmiş olup; çoğunda giyotin pencere vardır. Giriş kapılarının çoğu iki kanatlı ahşap malzemelidir.

Bu pilot inceleme ile Sakarya'nın Taraklı ilçesindeki geleneksel konutlarda yoğunluklu olarak yer alan tipolojik özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak, zamanın sınırlı olması sebebi ile çalışma sadece 15 konut ile gerçekleştirilebilmiştir. İleriki zamanlarda çalışmanın bütün Taraklı ilçesi genelindeki geleneksel konutlar dahil edilerek yapılması, daha sağlıklı ve net sonuçlar ortaya konulabilmesi için yararlı olacaktır. Tipoloji, normatif bir yapının gerçekleştireceği gibi reçete yazmak yerine, eğilimleri ortaya çıkararak ve iyi tasarım seçimleri yapmanın gerektirdiği senteze dayalı sezgisel sorumluluğu da hiçe saymadan yön vermeye yarayan (Petruccioli, 2008) bir inceleme yöntemi olduğu için; çevre ile uyumlu ve sürdürülebilir yeni tasarımlarda geleneksel formların tipolojisinin rehber olarak kullanılması gerekli olabilir. Aksi takdirde bu formların kendilerinin tasarımda kullanılması, taklitten öteye gidemez hatta mevcut doku ve özgün kimliğe zarar verir. Oysaki soyutlama-sınıflandırma-şemalaştırma yapılarak formların tamamının ortadan kaldırılması ile daha sistematik bir şekilde çözüme ulaşmak mümkündür.

2011 yılında yavaş kent üyeliği alan Taraklı'da yapılan bu çalışma ve ileride yapılabilecek benzer çalışmalar; kentin tarihi yapılarının kayıt altına alınması, bozulmadan korunması, gelecek nesiller açısından tarih bilincinin oluşması, yapım teknolojisinin gelecek kuşaklara aktarılması ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Alga, R. (2005), "Yaşam Döngüsüne Bağlı Olarak Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
2. Altaş, N. (1997), "Tipoloji", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3, YEM Yayınevi, İstanbul; 1779.
3. Aydoğan, S. (2015), Sürdürülebikir Mimarlıkta Sakin Şehir (Cittaslow) Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Çevre Kontrolü ve Yapı Teknolojisi Programı, İstanbul.
4. Aymanino, C. (1985), "Type and Typology", Architectural Design 55: 5-6.
5. Bingöl, Ö. (2007), "Mimarlıkta Tip Kavramı ve Tipoloji", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
6. Birol, G. (2007), "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme", Arkitekt Dergisi**,** Kasım-Aralık (514):46-54.
7. Colquhoun, A. (1981), "Essays in Architectural Criticism: Modern Architecture and Historical Change", The MIT Press, England.
8. Çetin, Y. (2006), Sakarya ve İlçelerinde Türk Dönemi Sivil Mimari Eserler, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum**.**
9. Değirmenci, D. ve Sarıbıyık, M. (2015), Tarihi Mekanlarda Sürdürülebilirlik Bağlamında Cittaslow Hareketi: Taraklı Örneği, Cittaslow Movement at Historical Places in the Context of Sustainability: Example of Taraklı, 2nd Sustainable Buildings Symposium, 28-30th May, Gazi Üniversitesi, Ankara.
10. Demir E. (1988), Taraklıda Tarihi Değerlerini Koruma Amaçlı Bir inceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık-Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.
11. Elmas, E. (2013), Tarihi Sakarya Bölgesinde Sivil Mimari: Geç 19. Yüzyıl ve Erken 20. Yüzyılda Taraklı Konutlarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Kocaeli.
12. Eren, İ.Ö., Dengiz, N. (2003), "Toplumsal Yapı ile Değişen Kent ve Mimarlık", XV. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Kentler ve Mimarlık, 18-21 Eylül 2003, (Bildiriler Kitabı):46-66, Bursa.
13. Erol Ayyıldız Fotoğraf Arşivi
14. Erzen, J., N. (2015), "Üç Habitus Yeryüzü, Kent, Yapı", Birinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
15. Güvenç, B. (1997), "Kültürün ABC'si", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
16. Heidegger, M. (2000), "Elucidations of Hölderlin's Poetry, Contemporary Studies in Philosophy and the Human Sciences", Translation from German into English: Keith Hoeller, Humanity Books, New York.
17. Kaprol, T. (2000), "Bursa'da 1930-1950 Yıllarında İnşa Edilmiş Konutların Cephe Özelliklerinin Değerlendirilmesinde Tipolojik Bir Yöntem Denemesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
18. Krier, R. (1979), "Urban Space", Academy London, London.
19. Kutlusan, C., Tütengil, A. (2003), "Kent İçinde Geleneksel Yaşamın Türk Konut Mimarisine Etkisi", XV. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Kentler ve Mimarlık, 18-21 Eylül 2003, (Bildiriler Kitabı):75-90, Bursa.
20. Martinez, A. C. (2003), "The Architectural Project", Edited by Malcolm Quantrill, Copyright by CASA, First Edition, Manufactured in the USA.
21. Moles, A. (1990), "Les Sciences de l'Imprecis", "Belirsizin Bilimleri: İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji", Çev: Bilgin, N. (2001), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
22. Öztaş, E. B. (2006), Sakarya'nın Taraklı İlçesinde Bulunan Tarihi Evlerin Tespiti ve İlçenin Sosyo-Kültürel Yapısındaki Değişimin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

23. Özkan, S. S. (2008), Taraklı'nın Fiziksel ve Tarihsel Dokusu, Sivil ve Anıtsal Mimarlık Örnekleri Hacı Rıfatlar Konağı Restorasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programı, İstanbul.
24. Panerai, R. P. (1979), "Beaubourg, Tipin Ölümü ya da Dirilişi", Çev: Yücel, A., Çevre Dergisi, 3: 71.
25. Petruccioli, A. (2008), "Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Kent Dokusunun Öğrettikleri", Çev: Kütükçüoğlu, B., YEM Yayın, Yayın No: 151, Birinci Baskı, İstanbul.
26. Petruccioli, A. (2016), "Vernacular Architecture and Typology", A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture 13(1): 5-13, Volume: 13, Issue: 1 - March 2016.
27. Rapoport, A. (2004), "Kültür Mimarlık Tasarım", Çev: Batur, S., Birinci Baskı, Yapı Yayın, Yayın No: 105, İstanbul.
28. Sencer, M. (1981), "Yöntembilim Terimleri Sözlüğü", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
29. Steiner, C. (1989), "Tipologie Residenziali A Schiera", serie-Tipologie Residenziali, BE-MA Editrice, Milano.
30. URL 1. https://www.lafsozluk.com/2012/01/sakarya-adapazari-ilinin-turkiye-haritasi.html
31. URL 2. http://www.turkiyerehberi.gen.tr/sehirler/sakarya-haritasi

ÖRNEK